

Torpernes datering

- En forskningshistorik fra 1706 og frem til idag

Foredrag ved Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen holdt i forbindelse med præsentation af bogen

Torp – som ornamn och bebyggelse på Dialekt- och ornamnsarkivet i Lund 28. maj 2010.

Navnetypen *torp* går langt tilbage. Det ældste belæg for en *-torp* i Skandinavien synes at være omtalen af *Sliesthorp* i de frankiske rigsannaler fra år 804. *Sliesthorp* må altså rimeligvis være ældre end 804, men hvor meget ældre? Og hvad med alle de andre ca. 10.000 torper kendt fra middelalderens Skandinavien?

I anledning af præsentationen af bogen *Torp – som ornamn och bebyggelse* har jeg fået lov til lave en sammenfatning over netop dateringsspørgsmålet i de 16 artikler, som bogen indeholder. Nu er dateringen bestemt et mere udtalt emne i nogle af artiklerne end i andre, men faktisk kommer de alle i et eller andet forhold ind over spørgsmålet om navnetypens alder og aktivitetsperiode. Dertil er denne bog jo ikke den første forskningsmæssige behandling af aldersspørgsmålet. Meget langt fra endda. Derfor vil jeg indledningsvis forsøge at gøre rede for den forudgående historiografi for så vidt angår spørgsmålet om Torpernes datering.

Den ældre forskningshistorik (1706-1998)

De første forsøg på at datere de forskellige stednavnetyper, herunder *-torp*'erne, blev faktisk gjort just her i Lund af historikeren **Andreas Stobæus**, der i 1706 udgav afhandlingen "*Om det gamle Skaane*", hvori han fastslog, at endelser som *-torp*, *-rup* og *-arp* har samme oprindelse, og at *torp* jævnfør de gamle landslove betegnede udflytterbebyggelser fra ældre landsbyer. Selvom hans konkrete tidsfæstelser af navnetyperne ikke længere holder, så havde han altså fat i, at *-torp*'erne tilhørte et yngre bebyggelseslag end de byer, hvorfra de var udskilt (jf. Hald 1965, 17-18).

I 1833 udgav **N.M. Petersen** en undersøgelse af nordiske stednavnetyper i Normandiet, hvor han bl.a. identificerede *-tourp* som et efterled af nordisk oprindelse (Petersen 1833, 207). I 1851 kunne J.J.A. **Worsaae** supplere dette med tilsvarende studier fra De Britiske Øer, hvor endelsen *-thorp* er særdeles hyppig i England. Dermed måtte man kunne slutte, at *torp*-endelsen havde været aktiv som navnetype i vikingetiden, hvor Normandiet og Danelagen blev koloniseret fra Skandinavien.

I dansk stednavneforskning skulle en officer fra generalstabens kartografiske afdeling få stor indflydelse på skolen i anden halvdel af 1800-tallet. Kaptajn og senere oberst **Emil Madsen** havde

ifølge Kristian Halds senere bedømmelse »..et meget stort personligt Kendskab til de forskellige Terrænformer, hvorimod hans sproglige Indsigt var ringe.« (Hald 1965, 22-23). I modsætning til mange af Emil Madsens øvrige stednavnetolkninger, var hans få ord om *-torp* ikke specielt opsigtsvækkende; snarere passer de påfaldende fint med senere tiders sprogligt og lovtekstmæssigt baserede tolkninger: »Flere Omstændigheder, saasom at Navnene med Endelsen *torp* aabenbart for en stor Del ere yngre, flere fra efter Kristendommens Indførelse, og at oftere Torper ved deres Navne vise sig at staae i et vist Afhængighedsforhold til en By, tale for, at Torperne oprindelig vare en Samling Hytter, Udflytteres eller Undergivnes, der senere bleve til en Landsby.« (Madsen 1863, 248-249)

Ikke uden betydning for dateringsspørgsmålet kunne **Oluf Nielsen** i 1883 konstatere, at en stor andel af stednavnene på bl.a. *-lev*, *-sted* og *-torp* syntes at have personnavneforled (jf. Hald 1965, 23-24).

I 1897-99 konstaterede **Sigurd Nygaard** i afhandlingen "*Danske personnavne og stednavne*" en sproglig aldersforskel på de personnavne, der optrådte i navne på *-lev* og *-sted* sammenlignet med dem på *-torp*, *-bøl* og *-rød*. Hvor førstnævnte gruppe aldrig indeholder kristne personnavne, er dette ingen sjældenhed i sidstnævnte gruppe, hvis personnavne desuden ofte vides almindelig anvendt i Danmark i tiden 1100-1300. Nygaard vurderede derfor, at anlæggelsen af det ældste bebyggelseslag var foregået før år 1000, mens torper og rydningsbyer anlagdes i de følgende århundreder. Nygaard fandt det endvidere usandsynligt, at eksempelvis *-torp* bebyggelser skulle dække over ældre omdøbte landsbyer: »..lige så lidt har vi lov til at antage en sådan løbsagtighed som, at nogen i det 12te årh. skulde falde på at omdøbe en by.« (Nygård 1897-99 (cit. 96)).

Historikeren **Johannes Steenstrup** bemærkede i årtierne omkring århundredeskiftet en række landbrugsøkonomiske og bebyggelsesmæssige forskelle imellem forskellige stednavnegrupper. Generelt gjaldt det, at bebyggelser med endelserne *-inge*, *-lev*, *-løse*, *-sted* og *-by* gennemgående og alle steder i landet var størst, bebyggelser med endelsen *-torp* noget mindre og landsbyer med endelserne *-holt* og *-rød* var mindst (Steenstrup 1895). Steenstrup konstaterede, at der var tilsvarende forskelle i antallet af bebyggelser i hver endelsestype, der var blevet kirkebyer og således havde fået sognestatus: omkring 50% for *-lev* og *-by*, 30-40% for *-inge* og 10% for *-torp* (Steenstrup 1895, 318). Aldersmæssigt var det derfor hans vurdering, at landsbyer på *-løse* hørte til de ældste bebyggelser, og »..næst dem er kommen alle de andre Landsbyer, som viste sig at have et stort Omraade: *-lev*, *-sted*, *-by*, *-inge*. (...) *Torp* er den Bebyggelse, som er opstaaet som Aflægger fra en anden By, en Udflytter eller flere har grundet et Anlæg paa den ældre Landsbys Mark eller

Tilliggende. Ryd er endvidere først dannet, naar ved Skovens Rydning Jorden har kunnet tages i Brug af Ploven.» (Steenstrup 1908, 36-37). Det var endvidere Johannes Steenstrup, der som den første bemærkede, at *-torp*'erne i Sønderjylland i gennemsnit var større end i resten af landet, havde en større kirkebyandel, havde ældre forledstyper og at der her – som det eneste sted i landet – fandtes herredsnavne på *-torp* (Tyrstrup, Rangstrup, Strukstrup og Lochthorp (nu Slogs)). Det førte ham til den slutning, »..at i Slesvig ere Thorperne opstaaede tidligere, her er Udflytningen langt ældre...« (Steenstrup 1896-1904, 456). Bortset fra Sønderjylland kædede Steenstrup gennemgående torperne sammen med højmiddelalderens øgede opdyrkning, idet han dog også påviste, at en del torper kunne være af yngre dato, ikke mindst i forbindelse med hovedgårdsanlæggelser, både hvor en herregård i senmiddelalder og tidlig moderne tid tog navn efter en nedlagt landsby, som den udsprang af, men også ved deciderede nyopkaldelser af hovedgårde med *torp*-navne (Steenstrup 1908, 58). Endelig var det Johannes Steenstrups opfattelse, at hedenske gudenavne ikke indgår i stednavne på *-torp*, hvorimod mere end 95% af forleddene i danske *torp*-navne var personnavne, hvorfor »..man ved Fortolkningen af et Stedsnavn paa -torp maa have i første Linie et Personnavn for Øie og vel vogte sig for at vildledes af de Naturforhold, som tilsyneladende ligge nærmest i Navnet.« (Steenstrup 1897, 360).

Marius Kristensen tilsluttede sig Steenstrups vurdering af de sønderjyske *-torp*'ers højere alder pga. en højere andel her af bevarede ældre bøjningsformer, fx Arndrup og Bjernstrup i stedet for Ørnstrup og Bjørnstrup (Kristensen 1920, 125).

Spørgsmålet om de sønderjyske *-torp*'ers alder passede på bedste vis ind i en samtidig forskning i Sverige angående geografiske aldersforskelle på de svenske torper. **Esaias Tegnér** påpegede allerede i 1884, at antallet af middelalderligt belagte *-torp*'er aftog, jo længere op i Sverige man kom, og i 1923 kom **Jöran Sahlgren** med en samlet teori om de nordiske *-torp*'ers kronologiske udbredelseshistorie, der efterfølgende skulle få stor betydning for synet herpå. Han så navnetypens udbredelse som en bevægelse kommende fra Tyskland op til Sønderjylland, hvorfra den bredte sig til resten af Danmark og derfra videre op i Sverige, aftagende i styrke jo længere nordpå den kom. Op gennem Sverige synes *-torp*'erne ikke mindst at have spredt sig via vandvejene. I hvert fald de ældste *-torp*'er så han som »..nyodlingar på skogløs eller lättröjd mark«, hvorimod egentlig skovrydning først skete senere med navnetyper som *-rød*. Inden for det nutidssvenske område mente Sahlgren at kunne konstatere en aldersforskel gående fra syd til nord, således at de ældste *-torp*'er primært fandtes i Skåne, hvor de dels var tidligt belagte og ofte optræder som sognenavne i slettelandet. I Norrland derimod var *-torp*'erne “unga och glesa”. Jo længere nordpå man kommer, desto færre af de eksisterende *-torp*'er indgår således i jordebøgerne fra 1500-tallet.

Endelsesformen *-arp* findes desuden slet ikke nord for Götalandene. I en senere undersøgelse af "*Hälsingborgstraktens ortnamn*" fra 1925 satte Sahlgren mere konkrete tidsangivelser på udbredelsesfaserne: Til Danmark og Skåne kom *-torp*'erne i 900-tallet, omtrent samtidig med kristendommen. I slutningen af 1100-tallet havde de nået de nordlige grænser i Halland og Småland, i 1300-tallet var torperne ret udbredte i dele af Västergötland, hvorfra de først for alvor synes at være trængt op i det sydlige Värmland i begyndelsen af 1500-tallet (Sahlgren 1925, 141-142). Nogle år senere fremrykkede han forløbet lidt, således at de danske og skånske *-torp*'er gik tilbage til 800-tallet, Väster- og Östergötlands *-torp*'er til 1100-tallet og *-torp*'erne i Dalarna og det sydlige Norrland allerede i 1400-tallet – måske endda tidligere (Sahlgren 1935, 109 (jf. Hellberg 1954, 107)).

I værket *Nordisk Kultur* stod Gunnar Knudsen og Gösta Franzén i 1939 for en datidig opsummering af den hidtidige *Stand der Forschung* fsva. stednavneforskning i henholdsvis Danmark og Sverige. Hvad *-torp*'ernes alder angår, påpegede **Gunnar Knudsen**, at eksistensen af de med angelsakserne, men senere også skandinaverne indførte *torp*-navne i England og Normandiet fastslog, at navnetypen har været produktiv i Danmark i vikingetiden, »...men maa sikkert antages at være indkommet noget før Vikingetidens Begyndelse, og det vedbliver at være i Brug langt ned i Middelalderen.« (Knudsen 1939, 83). Også han støttede Steenstrups opfattelse af de ældre sønderjyske *-torp*'er (Knudsen 1939, 85-86). I sin artikel for Sverige understøttede **Gösta Franzén** Sahlgrens kronologi med en optælling af antal *torp*-sogne, hvoraf der til sammenligning findes 67 i Skåne og blot 2 nord for Götalandene (Franzén 1939, 147-148).

I det helt store grundværk i dansk stednavneforskning, *Vore Stednavne* af **Kristian Hald** fra 1950, med 2. udgave fra 1965, tages også *-torp*'ernes aldersspørgsmål op, herunder den nu hævdvundne tradition for skelnen imellem de sønderjyske *-torp*'er og resten af *-torp*'erne. Mens det sproglige belæg for aldersforskellen, foreslået af Marius Kristensen, nu blev afvist af Kristian Hald, idet forklaringen i stedet blot kunne være en anden og mere konservativ sproglig udvikling i Sønderjylland, sluttede Hald sig til Steenstrups overvejelser angående *-torp*'ernes størrelse, herunder herredsnavne og sogne navne: »Mange af disse Sognebyer hører til de største i Angel, og det maa anses for usandsynligt, at de først skulde være opstaaet i Vikingetiden eller endnu senere. Nogle af dem maa gaa tilbage til de nærmest forudgaaende Aarhundreder. (...) I øvrigt maa man regne med, at Hovedmassen af de danske Torper er opstaaet i Vikingetiden, sandsynligvis endda i den senere Del, og i den ældre Middelalder (900-1100). At Torpnavne er dannet i Vikingetiden fremgaar af, at Danskerne har bragt Typen med til England og Normandiet, og at nogle først kan være fra Middelalderen, kan vi se af de ovenfor omtalte yngre Bøjningsformer i Forleddene og af

de kristne Personnavne og andre fremmede Forled. At de paa den anden Side ikke i nævneværdigt Omfang kan være dannet efter den ældre Middelalder fremgaar af de nordiske Personnavnes overvældende Majoritet. Vi skal ikke saa forførdelig langt ned i Middelalderen, før de indlaante Personnavne bliver lige saa hyppige som Navne af hjemlig Oprindelse, men i Torpnavnene udgør det fremmede Element kun faa Procent. Det yngste Præg har Torperne i Nordsjælland.» (Hald 1965, 140). Med hensyn til *torp*-massens overvejende alder påpegede Hald desuden, at kun ét *torp*-navn optræder blandt de mange skånske og nordøstsjællandiske landsbynavne i Knud den Helliges Gavebrev fra 1085 (Hald 1974, 498).

Mens Kristian Hald fandt Sahlgrens udbredelsesteori “sandsynlig” (Hald 1965, 139), var **Lars Hellberg** en smule mere skeptisk, om end langt fra så afvisende, som man nogle steder i litteraturen kan få indtryk af. I sin store afhandling om “*Studier i de nordiska torp-namnens kronologi*” fra 1954 var han faktisk langt hen ad vejen ganske enig med Sahlgrens skitserede udbredelsesforløb og dateringen af de enkelte faser, som Hellberg endda kunne ud- og underbygge med yderligere studier fra især Mellem- og Nordsverige. Men én væsentlig anke havde Hellberg dog, idet Sahlgren og omtrent også alle andre ganske syntes at have overset de mange svenske og norske bygdenavne på *-torp*, som ifølge Hellbergs opfattelse måtte gå langt tilbage til før-kristen tid og således dække over et oldgammelt *torp*-lag omkring 1000 år ældre end middelalderens *-torp*’er. Navnemæssigt fandt han relationer til de bornholmske *torp*-naturnavne, således at de mellemskandinaviske *torp*-bygdenavne etymologisk set afspejlede højereliggende, tørre sletter, eller “græsmarker”, mens den mere bebyggelsesorienterede betydning først kom med det senere torplag.

I lærebogen om “*Stednavneforskning*” bind 1 fra 1972 stillede **Vibeke Dalberg og John Kousgård Sørensen** alvorligt spørgsmålstegn ved alle de ikke-sproglige dateringsmetoder, som gennem tiden – og også efterfølgende – er blevet anvendt på stednavne, herunder udbredelsmønstre, kirkebyfrekvenser og senere landsbystørrelse, hvorved de i alle tilfælde kunne påpege flere metodiske usikkerhedsproblemer. I *torp*-spørgsmålet gælder det således især Steenstrups og Sahlgrens metoder, herunder en af Sahlgren (1927, især 49-53) introduceret geometrisk metode til vurdering af ejerlavsudskilninger (Dalberg & Sørensen 1972, 194-226). Dertil udfordrede de også en nyligt introduceret arkæologisk dateringsmetode.

For fra 1970’erne begyndte **arkæologerne** således for alvor at blande sig i spørgsmålet om stednavnenes alder, herunder *torp*-bebyggelserne. Arkæologiske studier af de nedlagte *torp*-bebyggelser Borup på Sjælland og Todderup ved Århus har identificeret deres respektive aktivitetsperioder til henholdsvis 1000-1200 (Steensberg 1968) og 1200-tallet (Hoff & Jeppesen

1991-92, 175); også de kortvarige *-torp*'er Klemmenstrup og Koustrup synes primært beboede i 1200-tallet.

Sådanne punktundersøgelser af enkelte *torp*-bebyggelser blev i 1970'erne suppleret med mere statistisk-arkæologiske metoder. Erling Albrectsens (1971) forsøg på at sammenholde fund fra ældre middelalder med bebyggelser med navne på antageligvis før-vikingetidige endelsestyper blev i 1979 udbygget af **Helge Nielsen** såvel metodisk som geografisk, nu for både Fyn og Sjælland, men også navnetypemæssigt med inddragelsen af endelsestyperne *-by* og *-torp*. Hvor de to formodet yngre navnetyper ingen korrelation viste i forhold til fund fra ældre jernalder, havde byerne på *-løse*, *-lev* og *-sted* en klart større fundmængde i deres umiddelbare nærhed – hvorimod forbindelsen mellem fund og *inge*-byer var mere vag.

Dertil har flere danske og skånske arkæologer, kulturgeografer og landbrugshistorikere op gennem især 1980'erne gjort sig tanker om *torp*-anlæggelsers baggrund og samtid, tanker, der afviger mere eller mindre fra den traditionelle simple udflytningsmodel. **Erland Porsmose** har f.eks. foreslået, at *-torp*'erne repræsenterer en omstrukturering i landbruget fra kreaturbrug til agerbrug, således at *-torp*'erne var bedre indrettet på intensiv dyrkning af jorderne end de gamle landsbyer (Porsmose 1979, 1981 og 1987). I Skåne er *torp*-koncentrationen omkring Uppåkra ligefrem blevet tolket som tegn på en slags super-agerbrugsbyer rettet på at brødføde centralpladsens øvrige indbyggere (Callmer 2001), mens andre har set *-torp*'erne i relation til et politisk magtskifte i forbindelse med Jelling-dynastiets ankomst (Anglert 1995, 48-49). Fælles for disse mange interessante *torp*-teorier er dog, at de ikke rykker ved navne- og bebyggelsestypens datering, men derimod kun bestyrker dens overvejende henførelse til sen vikingetid og tidlig middelalder, nærmere bestemt tiden omkring 900-1200.

I nyere tid er spørgsmålet om *-torp*'ernes alder blevet taget op af **Michael Lerche Nielsen** i hans ph.d.-afhandling fra 1997 om "*Vikingetidens personnavne i Danmark - belyst gennem runeindskrifternes personnavne og stednavne på -torp sammensat med personnavneforled*", hvilket året efter blev fulgt op af et specifikt conferencepaper herom med en efterfølgende artikel "*Om dateringen af danske stednavne på -torp*". Ligesom Hald afviste Lerche Nielsen flere af de sproglige kriterier for at gøre de sønderjyske *torp*-navne ældre end i resten af landet, idet han dog vurderede, at mangelen på kristne elementer måtte indikere, at navnetypen her var gået tidligere af brug (Nielsen 1997, 117-118). At personnavnene anvendt som *torp*-navneforled generelt skulle være mere vikingetidige end middelalderlige fandt han heller ikke reelle belæg for, idet de hævdede vikingetidsnavne fra anden side også vides almindeligt brugt et godt stykke op i middelalderen

(Nielsen 1997, 109-111). Hovedparten af de personnavne, der indgår som forled i *torp*-navnene, er faktisk snarere hjemmehørende i tidlig middelalder end i vikingetid, høj- eller senmiddelalderen. I modsætning hertil står de formodet dansk anlagte *-thorp* og *-by* navne i England, hvor personnavneforleddene har en arkaisk vestnordisk karakter (Nielsen 1998, 196). Michael Lerche Nielsen har været lidt forsigtig med at sætte konkrete årstal på *torp*-periodens hovedfase, men synes at hælde mest til en primær hovedperiode i Danmark i 1100-tallet, med en tiltagende og aftagende brug i århundredet før og efter – hvilket han fandt støtte for i de førnævnte arkæologiske undersøgelser (Nielsen 1998, 198). Han har endvidere foreslået, at man skelner mellem forskellige bebyggelsesmæssige *torp*-typer: »*Selvom det arkæologiske materiale kan synes sparsomt, er der både veldokumenterede eksempler på torp-bebyggelser, der er anlagt som en vikingetidig stormandsgård, og torp-bebyggelser, der er anlagt dels på eksisterende landsbyers udjorder, evt. i dyrkningsfællesskab med disse, dels er anlagt på nyopdyrket, ryddet jord.*« (Nielsen 1997, 116). Det er endvidere hans formodning, at de forskellige typer i et vist omfang også repræsenterer forskellige delperioder i *torp*-navnenes kronologi. De skattemæssigt store og sognebærende *-torp*'er kan han især forestille sig bygger på vikingetidige stormandsgårde. Hvis sådanne "stormandstorper" udgør et ældre lag over for et yngre lag af egentlige udflytterbebyggelser, bør man ifølge Nielsen ligeledes være forsigtig med at studere stednavnetypens bebyggelsesmæssige karakteristika samlet under ét (Nielsen 1997, 116). *Torp*'er i den usammensatte form (*Torp*, *Tarp* mv.) blev af Nielsen formodet temmelig unge, nok overvejende fra 1500- og 1600-tallet (Nielsen 1997, 107-108) – i øvrigt i modsætning til Hellberg, der netop så dem som tilhørende sit oldgamle *torp*-lag (Hellberg 1954, 176-177).

Den yngre forskningshistorik (NORNA-symposiet 2002)

Ikke mindst den nye opmærksomhed, som Michael Lerche Niensens ph.d.-afhandling havde bragt på *-torp*'erne, gjorde, at den Nordiska Samarbetskommittén för namnforskning (NORNA) besluttede at lade sit 31. symposium i 2002 handle netop om emnet "**Nordiske *torp*-navne**". En symposierapport herfra af samme navn udkom i 2003.

I dansk *torp*-dateringsmæssig sammenhæng satte **Peder Gammeltoft** spørgsmålstejn ved den hævdundne tradition om de sønderjyske *-torp*'ers aldersmæssige anciennitet, idet han sammenlignede dem med *torp*-navne i det umiddelbart nordvest for liggende treherred af Øster, Vester og Nørre Horne herreder, hvor han også kun fandt før-kristne personnavneforled. Til gengæld måtte han konstatere, at personnavneforleddene er langt hyppigere i det sønderjyske *torp*-navnemateriale (tæt på 73%) end i Horne herred (35%); han vurderede endvidere, at forledstypen syntes at afspejle forskellige aldre, således at *-torp*'er med personnavneforled ud fra

administrationsmæssige kriterier generelt fremstår ældst (ofte med sognestatus), egenskabsbeskrivende elementer (såsom i Krarup, Hyllerup, Brenderup) fremstår yngre (ofte med ejerlavstatus), mens lokalitetsangivende elementer (som fx i Kærup, Lunderup, Nørtarp) fremstår yngst (ofte uden ejerlavstatus). Usammensatte *torp*-navne syntes ifølge Gammeltoft her at opføre sig præcis som de øvrige *-torp*'er, og fremstår derfor jævnaldrende med disse (Gammeltoft 2003).

Også **Michael Lerche Nielsen** udfordrede igen ved denne lejlighed sønderjydernes gamle torper, hvis højere alder han vurderede efterhånden kun reelt beroede på sognekriteriet. Hvilket måtte anses for et problem, idet han ikke mente at kunne finde noget sprogligt bevis for, at sognebærende *-torp*'er var ældre end *-torp*'er i almindelighed: »Der er med andre ord intet i de forled, som indgår i *torp*-navnene med sognestatus, der antyder en højere alder i forhold til resten af navnegruppen« (Nielsen 2003a (cit. 191)).

Bente Holmberg advarede imod, at man på forhånd udelukkede før-kristne sakrale forledselementer i *torp*-navne, bl.a. med udgangspunkt i en problematisk omvejstolkning af Frøstrup til det sjældent belagte personnavn *Frøsten* i stedet for det mere oplagte gudenavn Frø (Holmberg 2003).

Dertil benyttede **Michael Lerche Nielsen** og **Rikke Steenholt Olesen** lejligheden til at henlede opmærksomheden på, at stednavnetypen også i Danmark har været aktiv konstant siden middelalderen, om end med en del udsving, hvilket ellers ofte har været negligeret en del i dansk stednavneforskning (Nielsen 2003b; Olesen 2003).

NORNA-konferencen i Jaruplund blev ikke ligefrem nogen afslutning på den nyopstandne interesse for *torp*-navne, tværtimod. Konferencen afstedkom oprettelsen af det tværfaglige forskernetværk **Torp-forum**, der i perioden 2003-06 afholdte syv seminarer med deltagelse af navneforskere, arkæologer, historikere og geografer. Målet var gennem uformelle oplæg og foredrag at få kendskab til andre forskeres og forskningsområders arbejde med *-torp*'erne, og dermed også få mulighed for at fremlægge egne foreløbige undersøgelser og overvejelser om emnet. Et af de tilbagevendende emner var *torp*-navnetypens datering, hvor det fra arkæologisk blev fremført, at flere sydsjællandske *torp*-udgravninger i nyere tid faktisk syntes at række helt tilbage til 700-tallet.

Den yngre forskningshistorik (*Torp*-konferencen 2007)

Torp-forumrækken sluttede – foreløbigt – med en tredageskonference i Malmö, afholdt den 25.-27. april 2007, arrangeret i samarbejde med Institut för språk och folkminnen, med over et halvt hundrede deltagere, primært fra Danmark og Sverige, og 17 oplægsholdere, foruden Danmark og Sverige fra Norge, England og Holland. De fleste af disse konferenceforedrag, suppleret med enkelte nye, danner grundlaget for de 16 artikler, der i 2009 blev udgivet i den antologi, *Torp - som ortnamn och bebyggelse*, som vi præsenterer her i dag. I det efterfølgende skal jeg prøve at syntetisere over, hvad vi i disse artikler er nået frem til med hensyn til *torp*-bebyggelsesernes datering; en slags aktuel *Stand der Forschung*.

Antologien lægger ud med en sproghistorisk og –historiografisk præsentation af etymologien bag ordet *torp*. **Hans Jonsson** vurderer, at ordet primært synes at stamme fra det germanske *purpa*, i betydningen “anlagt gård” eller “samling af samhørende gårde”, i hvilken betydning det har spredt sig fra vestfrankisk område til Sachsen og Nordvesttyskland, og derfra til England og Skandinavien, på begge områder med etymologisk udvikling fra “selvejergård” til “af en hovedgård afhængig mindre gård”, derfra til den mere brede betydning “anlagt gård eller nybebyggelse” (Jonsson 2009).

Forsøg på sproglige dateringer af *torp*-navne må endvidere tage hensyn til, at forskellige former af sådanne navne ikke kun afspejler én sproglig udviklingslinie, men at man ofte vil kunne finde høj- og lavstilsvarianter af samme stednavne med sideløbende eksistens over flere århundreder. Sådanne synes ifølge **Staffan Fridells** undersøgelser især at opstå i perioder med generel hurtig sproglig udvikling, hvilket i gammelsvensk især er tilfældet fra slutningen af 1300-tallet, med kulmination i antallet af stednavnevarianter i 1500-tallet (Fridell 2009).

Peder Gammeltoft tager fat i spørgsmålet om muligheden for sakrale *-torp*'er, altså *torp*-stednavne med hedenske gudenavne som forled, hvilket siden Steenstrup traditionelt er blevet afvist af stednavneforskningen, idet navnetypens aktivitet i Norden primært henregnes til kristen tid. Gammeltoft har set nærmere på potentielle *torp*-gudenavne i Thorstrup (Tåstrup), Frøstrup og Tistrup, og når vel nærmest frem til den forsigtige og åbensindede slutning, at begge muligheder objektivt set står åbne: der *kan* være tale om gudenavsafledte personnavne, som f.eks. Thorsten, Frøsten og Tisten, hvilket nok især synes at være sagen for en del af vore mange Tåstrup'er, men muligheden for oprindelige gudenavneforled af Thor, Frej og Tyr kan heller ikke afvises, især ikke for de to sidstnævntes vedkommende. I givet fald, pointerer Gammeltoft, må man imidlertid også være indstillet på at flytte de pågældende *-torp*'ers datering tilbage til de respektive guders primære

aktivitetsperiode, hvilket formentlig vil sige vikingetiden for Thor og jernalderen for Frej og Tyr (Gammeltoft 2009).

Selv har jeg i mit arbejde med diverse tværfaglige gennemsnitsberegninger på *-torp* og andre navnetyper på Sjælland berørt dateringsspørgsmålet på to fronter. Dels ved at sammenligne *torp*-bebyggelser i potentielle rydningsområder med andre formodede rydningsnavnetyper, hvor *-torp* gennemgående ser ud til at repræsentere et senere rydningslag end navnetyperne *-tved*, *-rød* og *-holt*, dog generelt ikke senere end 1400-tallet. Dertil har jeg efterprøvet Michael Lerche Niensens forslag om, at *torp*-kirkebyer snarere end særlig høj alder indikerer eksistensen af tidlig-middelalderlige hovedgårde. I Nordvestsjælland kan der imidlertid ikke findes tegn på nogen korrelation imellem sognekirker og højmiddelalderlige hovedgårde som helhed, med en interessant undtagelse for *-torp*'erne, idet korrelationen her er direkte negativ: selvom 20% af regionens kendte hovedgårde lå i *-torp*'er eller selv udgjorde *-torp*'er, så kan der her ikke findes ét eneste belæg for en hovedgård ved en af regionens mange *torp*-sognekirker (Jakobsen 2009).

Normalt opgøres antallet af *torp*-navne i Sverige til omkring 7.500, heraf 1.000 i Skånelandene. Men en søgning på Lantmäteriverkets database kan berette om ca. 26.000 svenske *torp*-stednavne. Forskellen bygger først og fremmest på omkring 18.000 *torp*-navne af den såkaldte "dagsværkstorper"-type, som forskerne traditionelt har regnet for yngre og dermed ikke oprindelige, men ifølge **Staffan Nyström** er denne udelukkelse ikke helt retfærdig. Især i de senmiddelalderlige "nybyggertorper" nordlige udbredelsesområde er det problematisk at skelne mellem dem og det tidligste lag af eftermiddelalderlige "dagsværkstorper", ligesom man også må påregne problemer med at kunne skelne imellem de ældste sydsvenske (herunder skånske) nybyggertorper fra vikingetiden og det af Lars Hellberg foreslåede lag af jernalderlige "græsmarkstorper" (Nyström 2009).

I spørgsmålet om hvorvidt man bør skelne imellem forskellige bebyggelsestyper af *-torp*'er, advarer **Peder Dam** imod at underinddele for meget, idet en meget stor andel af de danske *torp*-navne vitterligt synes at være hæftet på landslovenes *torp*, altså en udflytterbebyggelse fra en ældre adelby. Foruden *torper* med *torp*-navne indgår i denne gruppe også flere andre stednavnetyper, og Dam viser med et illustrativt case-study fra det jyske Skjød sogn hvordan *torp*-udskilningen er sket med nye perifere ejerlavsdannelser, formentlig i forbindelse med en senvikingetidig/tidlig-middelalderlig ekspansion, men også hvordan ejerlavsstrukturen kan benyttes til at identificere mulige senmiddelalderlige *torp*-nedlæggelser (Dam 2009).

Det traditionelle syn på torpdannelse gennem landsby- og ejerlavsudskilning fra en adelby må dog nok i visse tilfælde nuanceres. På Fyn illustrerer **Lars Ewald Jensen** dette med Kværndrup sogn, der bl.a. rummer de to relativt store *torp*-landsbyer Kværndrup og Trunderup, som det ikke umiddelbart er let at finde nogen oplagt adelby til. Omvendt bærer sognet heller ikke præg af at være så sent beboet, at *-torp*'erne skulle repræsentere det ældste bebyggelseslag. Lars Ewald Jensen foreslår i stedet, at det mose- og engprægede landskab indtil torpanlæggelsen har været bebygget med enkeltgårde, der i vikingetid eller tidlig middelalder er blevet centraliseret i såkaldte ballungslandsbyer, her altså med *torp*-navne. I den for sognet centralt beliggende Kværndrup synes gårdene således samlet omkring kirken og en vandmølle (Jensen 2009).

Af stor betydning for dateringen af de skandinaviske *-torp*'er er som allerede sagt det forhold, at *torp*-navne optræder særlig hyppigt i de dele af England, hvor skandinaviske bosættere slog sig ned i vikingetiden. Fra tid til anden har enkelte forskere dog sat spørgsmålstegn ved, om de engelske *thorp*'er overhovedet er skandinaviske. Efter omkring 45 års studier og overvejelser vedrørende navnetypen *thorp* i England kan **Gillian Fellows-Jensen** i dag konkludere, at man ikke bør afvise muligheden for, at nogle af *thorp*-navnene i Danelagen kan være fordanskninger af *throp*-navne, der allerede eksisterede ved vikingernes ankomst, men at hovedparten af *thorp*'erne stadig bedst forklares med skandinavisk indflydelse, dels i forbindelse med selve vikingetidens kolonisation, dels fra de efterfølgende generationer af anglo-skandinavisk bosættelse (Fellows-Jensen 2009).

Noget af et scoop var det for os at få besøg af tre yngre engelske forskere, **Richard Jones, David Parsons og Paul Cullen**, der i anledning af konferencen har iværksat en større tværfaglig undersøgelse af *thorp*- og *throp*-bebyggelser i England, der både inddrager bebyggelsehistorie, stednavne, arkæologi og naturgeografi. Uden i forvejen at kende til de sydsandinaviske bebyggelsehistoriske teorier af fx Erland Porsmose og Johan Callmer, er de interessant nok nået frem til en tilsvarende slutning, at *-torp*'erne i England – både *-thorp* og *-throp*, som de mener bør behandles som én fælles navnegruppe – skal ses som del af en landbrugsafledt omlægning i bebyggelsesstrukturen, således at torperne har været specielt rettet på agerbrug og kombineret ager- og malkekvægsbrug, og at hovedparten af *-torp*'erne rimeligvis går tilbage til sen vikingetid og 1000-tallet, men at mange af dem synes anlagt i allerede koloniserede områder, hvor de har afløst ofte nærliggende angelsaksiske bebyggelser (Jones, Parsons & Cullen 2009).

Endnu et interessant bidrag til *-torp*'ernes mulige udbredelseskronologi uden for Sydsandinavien har antologien hentet fra Holland, hvor *torp*- eller rettere *dorp*-bebyggelsesnavne traditionelt ikke har pådraget sig forskernes opmærksomhed. I anledning af *Torp*-konferencen har **Rob Rentenaar**

heldigvis rådet bod på dette, dels ved at identificere 290 *dorp*-bebyggelser, heraf mindst 128 middelalderlige, der strækker sig fra til slutningen af 700-tallet og frem til idag, men nok så interessant også ved at konstatere, at de fleste og ældste middelalderlige *-dorp*'er især findes i de vestlige og nordvestlige egne ud mod kysten – og altså ikke i øst og syd ind mod Frankerriget, som man ellers traditionelt ville forvente. Rentenaar overvejer derfor, om man måske snarere end relationer til den frankiske *-dorf* bør se den nederlandske *-dorp* i relation til *-torp*'erne i Nordsøregionen (Rentenaar 2009)?

Et andet, om end knapt så overset geografisk kapitel i *torp*-forskningen, er Norge, som vi i denne anledning har fået **Tom Schmidt** til at præsentere os for med en undersøgelse af *torp*-navne i Østfold. Schmidt konkluderer, at Østfolds *-torp*'er synes at være kommet til over en så lang periode, at de ikke udgør nogen enhedsmæssig gruppe. De ældste tilhører vikingetiden, muligvis endnu ældre, mens andre er dannet helt op i 1800-tallet. Den primære *torp*-anlæggelsesfase synes dog at være fra overgangen mellem vikingetid og kristen middelalder til og med slutningen af højmiddelalderen (Schmidt 2009).

Som sagt er *torp*-anlæggelser ikke kun et vikingetidigt og tidligt/højmiddelalderligt anliggende. Antologien har derfor også flere artikler med om *-torp*'ernes efterfølgende perioder.

Et interessant aspekt af den senere *torp*-dannelse kan ses i det nordøstlige Skåne, i grænselandet mellem middelalderens Danmark og Sverige, hvor de svenske “dagsværkstorper” i gammeldansk sammenhæng har haft betegnelsen “hus” eller “gadehus”. Dette kan **Henrik Svensson** påvise også afspejler sig tydeligt i stednavnene, idet den samme bebyggelsestype typisk har *torp*-endelser mod nord i grænseområdet, mens de mod syd har *hus*-endelser. Begge navnetyper er aktive sideløbende endnu i 1700- og 1800-tallet, hvorpå *-torp*'erne helt tager over – ja, i nogle tilfælde endda også i form af navneændringer i løbet af 1800-tallet fra *-hus* til *-torp* (Svensson 2009).

I Mörrum sogn i Blekinge kan **Susanne Vogt** dokumentere hvordan Björstorp sammen med syv andre torper (dog af andre navnetyper end *-torp*) er blevet opført i perioden 1523-51, og således repræsenterer det lag af *-torp*'er i overgangen mellem middelalder og tidlig moderne tid, som anlagdes af den godsbesiddende højadel i skovområder med henblik på dannelsen af nyt rentegods (Vogt 2009).

Selv i et område med relativt sene førstegangsbelæg, som f.eks. i det nordvestlige Skåne på grænsen op mod Halland og Småland, hvor f.eks. Ringarp i Örkelljunga sogn optræder første gang i en

jordbog fra 1523, kan historikeren **Sten Skansjö** ud fra studier af 1500-tallets landgildesammensætning finde tegn på, at landsbyen – på den tid to gårde – sandsynligvis går tilbage til før 1200-tallet, med mulige rødder i vikingetiden. Selv *-torp*'er, der ikke er nævnt i 1523-jordbogen, men først i senere 1500-talskilder, kan ifølge Skansjö ligeledes være middelalderlige (Skansjö 2009).

Med til spørgsmålet om *-torp*'ernes datering hører også en afklaring af, præcis hvilken an- eller omlæggelsesfase man ønsker at datere. **Olle Heimer** fører os i sin præsentation af de arkæologiske undersøgelser af Lockarp nær Malmø gennem 10 faser af denne *torp*-bebyggelses ganske omskiftelige tilværelse, fra bronzealdergravplads og jernalderboplads over vikingetidsstorgård til middelalderlig kirkelandsby, der i 1700-tallet talte 19 gårde. Det er en af disse gårde, Almdala, den tidligere vikingestorgård, at Heimer følger på tæt hold op gennem tiden (Heimer 2009).

Antologien slutter meget passende af med en artikel, der fokuserer på hvad der er sket med de torper, som ikke fik lov at overleve, men på et tidspunkt er blevet nedlagt igen og teknisk set er flyttet tilbage til adelbyen. Ifølge **Bent Jørgensen** kan flere belæg for landsbygårde med individuelle gårnavne i virkeligheden være sådanne tilbageflyttede torper, og han giver 10 eksempler på potentielle eks-torpgårde rundt om på Sjælland, hvor de til landsbyen knyttede marknavne giver yderligere støtte til at udpege torpens oprindelige lokalisering på adelbysmarken. I dateringsmæssig sammenhæng relaterer sådanne studier sig altså til afslutningen på torpens levetid, som jo må være indtrådt før vi finder torpgården tilbage i adelbyen, men trods alt ikke længere siden end at navnet stadig er bevaret (Jørgensen 2009).

Afrunding

Dermed er jeg nået frem til min afsluttende sammenfatning. I nyere tid synes den fremherskende datering af *-torp*'erne i Danmark at være, at de har været aktive som navnetype i vikingetiden, men også i de efterfølgende århundreder, hvilket vil sige til og med 1200-tallet, som den primære hovedperiode (f.eks. Dalberg 2001, 181; Jørgensen 2008, 300). Der er dog nok en tendens til, især fra arkæologisk side, at ville trække de tidligste *-torp*'er længere tilbage i tiden, til i hvert fald 800-tallet og måske sågar 700-tallet. I Norge og Sverige opererer man desuden med et muligt endnu ældre jernalderligt lag af *-torp*'er i de såkaldte bygdenavne. Dertil har navnetypen fortsat fundet anvendelse op gennem senmiddelalder, tidlig moderne tid og helt op i nutiden. Dette gælder i særskilt grad i Sverige, hvor *-torp* i efter-middelalderlig sammenhæng har fået en ny anvendelse på såkaldte "dagsværkstorper".

Torp-antologien rykker ikke afgørende ved dette overordnede dateringssyn. Men antologien er med til at nuancere forståelsen betydeligt for hele *torp*-fænomenets aktivitetsperiode, lige fra vikingetidens forbindelse til torper (af forskellig staveform) på kontinentet og i England, over de forskellige mulige *torp*-dannelsesforløb op gennem senvikingetid, middelalder og tidlig moderne tid, herunder hvilke forskellige faser den enkelte *torp*-bebyggelse kan have gennemgået og hvordan dens navn kan have ændret sig, til den i sidste ende kan være blevet opslugt af sin moderby igen. Det er således vores håb, at bogen om *Torp - som ortnamn och bebyggelse* i en årrække fremover kan og vil blive benyttet flittigt i såvel universitets- som museums- og arkivverdenen, ikke som en endelig facitliste, men som en kilde til inspiration til alle de spændende aspekter, som det kan være værd at undersøge nærmere, når man i Skandinavien støder på en af vore 10.000 middelalderlige *-torp*'er.

Litteraturhenvisning

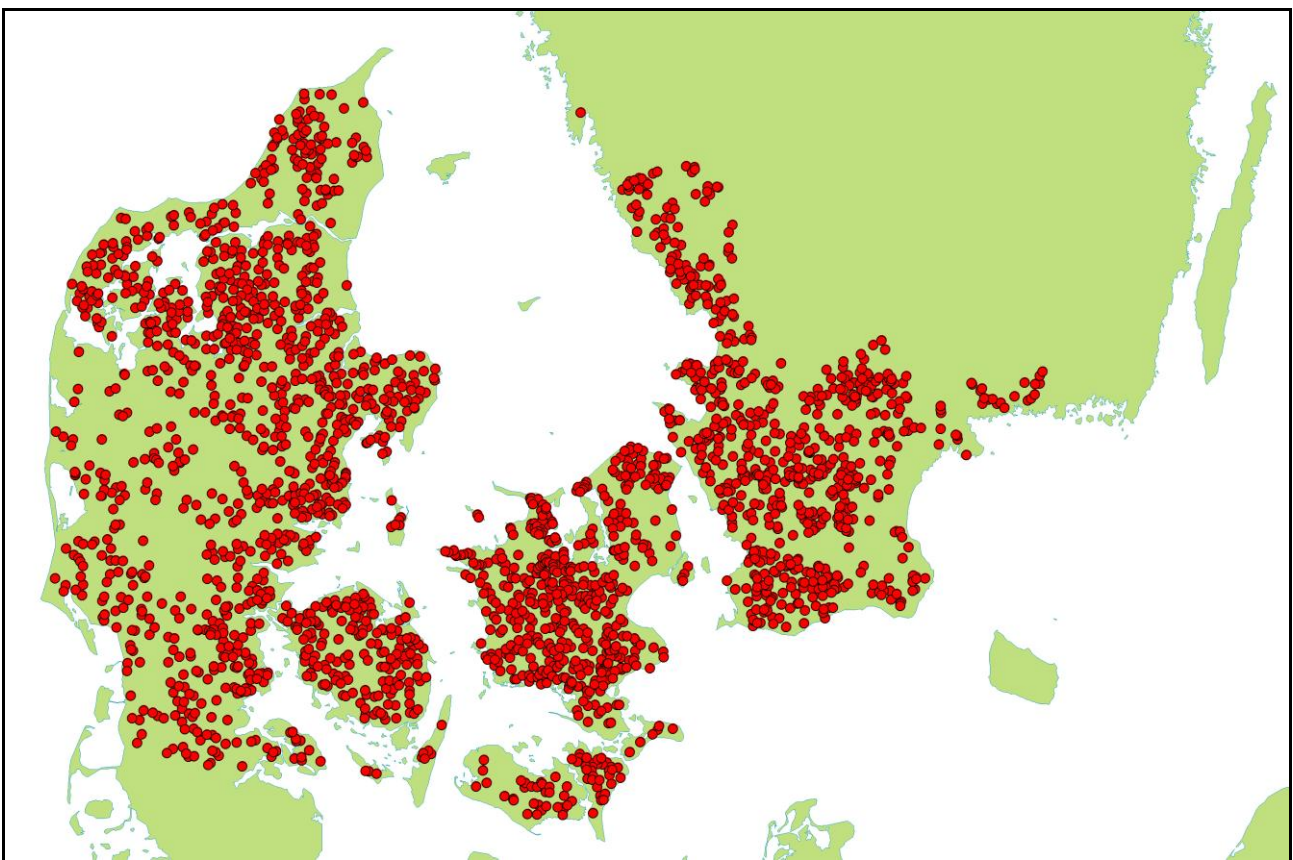
- Albrechtsen, Erling (1971): 'Den ældre jernalders bebyggelse på Fyn', i *Kuml* 1970, 123-144.
- Anglert, Mats (1995): *Kyrkor och herravälde - Från kristnande till sockenbildning i Skåne*, 'Lund Studies in Medieval Archaeology' bind 16, Lund.
- Callmer, Johan (2001): 'Extinguished solar systems and black holes : traces of estates in the Scandinavian Late Iron Age', i *Uppåkra – Centrum och Sammanhang*, red. B. Hårdh, Stockholm.
- Dalberg, Vibeke (2001): '-torp', i *Den Store Danske Encyclopædi*, bind 19, 181.
- Dalberg, Vibeke & John Kousgård Sørensen (1972): *Stednavneforskning* bind 1 ('Afgrænsning, terminologi, metode, datering'), København.
- Dam, Peder (2009): 'Mellem torp og *torp* – Bebyggelsestorpene som begreb og som indgang til ældre bebyggelsesstrukturer', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 187-208.
- Fellows-Jensen, Gillian (2009): 'A few more words on place-names in *thorp* in England', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 43-53.
- Franzén, Gösta (1939): 'Sverige', i *Nordisk Kultur* bind 5 ('Stednavne'), 124-171.
- Fridell, Staffan (2009): 'Stilvariation hos *torp*-navn', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 23-30.
- Gammeltoft, Peder (2003): 'Stednavne på *-torp* i Sydvestjylland', i *Nordiske *torp*-navne - Rapport fra NORNA's 31. symposium i Jaruplund 25.-28.4.2002*, red. P. Gammeltoft & B. Jørgensen, Uppsala, 61-78.
- Gammeltoft, Peder (2009): 'Sakralitet i *-torp*-navne? Hvorfor tolkes navne som *Frøstrup*, *Thorstrup* og *Tistrup*, som de gør?', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 31-42.
- Hald, Kristian (1950): *Vore Stednavne*, København. (2. udgave, København 1965.)
- Hald, Kristian (1974): '-torp' (Danmark), i *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder* 18, 496-499.

- Heimer, Olle (2009): 'De arkeologiske undersøkelser i Lockarp', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 209-224.
- Hellberg, Lars (1954): 'Studier i de nordiske *torp*-namnens kronologi', i *Namn och bygd* bind 42, 106-186.
- Hoff, Annette & Jens Jeppesen (1991-92): 'Todderup - En udgravet *torp*bebyggelse og torperne historisk belyst', i *Kuml* 1991-92, 165-188.
- Holmberg, Bente (2003): 'Sakrale *torp*-navne i Danmark?', i *Nordiske *torp*-navne - Rapport fra NORNA 31. symposium i Jaruplund 25.-28.4.2002*, red. P. Gammeltoft & B. Jørgensen, Uppsala, 109-120.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig (2009): '»Den gennemsnitlige *torp*« - Eksempler på statistiske og spatiale analysemetoder til regionale studier af *torp*-bebyggelser', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 167-185.
- Jensen, Lars Ewald (2009): 'Torper og rydningsbyer i et arkæologisk perspektiv', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 225-238.
- Jones, Richard, David N. Parsons & Paul Cullen (2009): '*Porps* and the Open Fields – A new hypothesis from England', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 55-76.
- Jönsson, Hans (2009): 'Etymologin av ordet *torp*. Ett ställningstaganda', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 9-22.
- Jørgensen, Bent (2008): *Danske stednavne*, København.
- Jørgensen, Bent (2009): 'Når torpen flytter tilbage – spor i navnematerialet', i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 239-246.
- Knudsen, Gunnar (1939): 'De danske Stednavne', i *Nordisk Kultur* bind 5 ('Stednavne'), 76-123.
- Kristensen, Marius (1920): 'Bidrag til tolkning af danske stednavne', i *Namn och bygd* bind 8, 115-125.
- Madsen, Emil (1863): 'Sjælandske Stednavne, undersøgte med Hensyn til Betydning og Oprindelse', i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1863, 179-363.
- Nielsen, Helge (1979): 'Jernalderfund og stednavnetyper, en sammenligning af fynske og sjællandske forhold', i *Fra jernalder til middelalder - Beretning fra et symposium 17.-19. maj 1979 afholdt af Odense Universitet*, red. H. Thrane, Odense, 87-98.
- Nielsen, Michael Lerche (1997): *Vikingetidens personnavne i Danmark - belyst gennem runeindskrifternes personnavne og stednavne på -torp sammensat med personnavneforled*, ph.d.-afhandling i navneforskning, Københavns Universitet.
- Nielsen, Michael Lerche (1998): 'Om dateringen af danske stednavne på *-torp*', i *Namn i en föränderlig värld - Rapport från den tolfte nordiska namnforskarkongressen, Tavastehus 13-17 juni 1998*, red. G. Harling-Kranck, Helsingfors, 186-199.
- Nielsen, Michael Lerche (2003a): 'Sognekriteriets betydning for vurderingen af *torp*-navnenes alder', i *Nordiske *torp*-navne - Rapport fra NORNA 31. symposium i Jaruplund 25.-28.4.2002*, red. P. Gammeltoft & B. Jørgensen, Uppsala, 177-202.
- Nielsen, Michael Lerche (2003b): 'Fra Hellerup til Klattrup. En præsentation af begrebet »nyere *torp*-navne«, i *Nordiske *torp*-navne - Rapport fra NORNA 31. symposium i Jaruplund 25.-28.4.2002*, red. P. Gammeltoft & B. Jørgensen, Uppsala, 243-252.
- Nielsen, Oluf (1883): *Olddanske Personnavne*, København.

- *Nordiske torp-navne – Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund 25.-28.4.2002*, red. Peder Gammeltoft & Bent Jørgensen, Uppsala 2003.
- Nygaard, Sigurd (1897-99): ‘Danske personnavne og stednavne – En sproglig-historisk undersøgelse’, i *Historisk Tidsskrift* 7. rk. bind I, 82-109.
- Nyström, Staffan (2009): ‘*Torp*-namn i Sverige – Några tankar om kronologi och distribution’, i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 107-123.
- Olesen, Rikke Steenholt (2003): ‘Unge *torp*-navne i Danmark’, i *Nordiske torp-navne - Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund 25.-28.4.2002*, red. P. Gammeltoft & B. Jørgensen, Uppsala, 253-263.
- Petersen, N.M. (1833): ‘Bemærkninger om Stedsnavne i Normandiet’, i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1833, 193-215.
- Porsmose Christensen, Erland (1979): ‘Bebyggelse, kulturlandskab og driftsmåder på overgangen mellem yngre jernalder og ældre middelalder’, i *Fra Jernalder til Middelalder*, red. H. Thrane, Odense, 118-139.
- Porsmose, Erland (1981): *Den regulerede landsby*, Odense.
- Porsmose, Erland (1987): *De fynske landsbyers historie – i dyrkningsfællesskabets tid*, Odense.
- Rentenaar, Rob (2009): ‘Vestnederlandske stednavne på *-dorp*’, i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 77-86.
- Sigurd Nyaard (Historisk Tidsskrift 7. rk. bind I, 1897, 82-109)
- Sahlgren, Jöran (1923): ‘Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning : 5. Om utbredningen av jordeboksnamnen på *-arp*, *-orp*’, i *Namn och bygd* bind 11, 69-109.
- Sahlgren, Jöran (1925): ‘Hälsingborgstraktens ortnamn’, i *Hälsingborgs historia* bind 1, 107-155.
- Sahlgren, Jöran (1927): ‘Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning : 9. *Sta*-namnen i Närke’, i *Namn och bygd* bind 15, 1-87.
- Sahlgren, Jöran (1935): ‘Vad ortnamnen berättar om hembygden’, i *Vår hembygd* 1935.
- Schmidt, Tom (2009): ‘Navneleddet *torp* i Østfold’, i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 87-105.
- Skansjö, Sten (2009): ‘Hur gammal är skogsbygden? Några reflexioner utifrån Norra Skåne under äldre historisk tid’, i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 125-137.
- Steensberg, Axel (1968): *Atlas over Borups agre 1000-1200 e.Kr. - Textbind*, København.
- Steenstrup, Johannes C.H.R. (1895): ‘Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie’, i *Historisk Tidsskrift* 6. rk. bind V, 313-366.
- Steenstrup, Johannes C.H.R. (1896-1904): *Danmarks Riges Historie* bind 1 (‘Oldtiden og den ældre Middelalder’), København.
- Steenstrup, Johannes C.H.R. (1897): ‘Nogle Undersøgelser om Guders Navne i de nordiske Stedsnavne’, i *Historisk Tidsskrift* 6. rk. bind VI, 353-388.
- Steenstrup, Johannes (1908): *De danske Stednavne : Deres Tolkning og hvad de oplyser om vort Lands Bebyggelse og Folkets Kultur gennem Tiderne*, København. (2. udgave, København 1918.)
- Stobæus, Andreas (1706): *Om det gamle Skaane*, Lund.
- Svensson, Henrik (2009): ‘Torpets möte med gatehuset – Spridningen av *torp* i en ny betydelse för Skåne ca 1700-1900’, i *Torp – som ortnamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 147-166.
- Tegnér (den Yngre), Esaias (1884): ‘Normän eller danskar i Normandie?’, i *Nordisk Tidsskrift* 1884.

- *Torp - som ornamn och bebyggelse. Konferensrapport. Tvärvetenskaplig torp-konferens Malmö, 25-27 april 2007*, 'Skrifter utgivna av Dialekt- och ornamnsarkivet i Lund' 11, red. Peder Dam, Peder Gammeltoft, Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, Bo Nissen Knudsen & Ola Svensson, Lund 2009.
- Vogt, Susanne (2009): '»Disse efterskrevne torper...« Nyere torpgrundlæggelser belyst ved to senmiddelalderlige regnskaber', i *Torp – som ornamn och bebyggelse*, red. P. Dam, P. Gammeltoft, J.G.G. Jakobsen, B.N. Knudsen & O. Svensson, Lund, 139-146.
- Worsaae, J.J.A. (1851): *Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland*, København.

Bilag 1: Kort over udbredelse af *torp*-landsbyer i middelalderens Danmark

Kort over udbredelsen af *torp*-landsbyer i middelalderens Danmark (excl. Sydslesvig).

Reference:
Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen: *Torpernes datering - En forskningshistorik fra 1706 og frem til idag* (Torp-forum, 2010); <http://www.jggj.dk/torpdatering.pdf>